

Arvo Pärt

Pärt, Kaljuste ja Eesti Filharmoonia Kammerkoor. Pariisi Filharmoonia saal oli pilgeni rahvast täis, kontsert müüdi välja imekiirelt.

KONTSERT

Arvo Pärt. Philharmonie de Paris

- Dirigent **Tõnu Kaljuste**
- Kontserdil kõlasid **Arvo Pärdi** „Berliini missa“, „Summa“, „Nunc dimittis“ ja „Dopo la vittoria“, osad teosest „Kanon pokajanen“, „Magnificat“, „Veni creator“, „The Deer’s Cry“, „Drei Hirtenkinder aus Fátima“, „Littlemore Tractus“ ja „Vater unser“.
- Orelil ja klaveril soleeris **Kadri Toomoja**, solistid **Anni-ka Lõhmus**, **Marie Roos**, **Yena Choi**, **Cätly Talvik**, **Danila Frantou** ja **Henry Tiisma**.
- 29. aprillil 2025

Philharmonie de Paris ehk Pariisi Filharmonia kontserdihoone avati 2005. aasta 14. jaanuaril.

90. Eesti Filharmonia Kammerkoor ja Tõnu Kaljuste tegid Pariisis imet

Eesti Filharmonia Kammerkoor alustas Arvo Pärdi 90. sünnipäevale pühendatud rahvusvahelist kontserdisarja Pariisist.

„Paus nootide vahel võib olla pikk ja veniv,“ ütleb Tõnu Kaljuste. „Aga see võib olla ka täidetud spirituaalsusega.“ Me istume Mercure’i hotelli õhtusöögilauas. Õues on juba hämar-dunud. Kostab undavaid suurlinna signaale, siseõues laulab keegi lind. Kontserdi alguseni on umbes ööpäev, aga see on ainuke hetk, mil Kaljuste on valmis rääkima. Järgmisel päeval sulgub ta oma garderoobi ja keeldub sealt väljumast isegi siis, kui kohale saabuvad temast dokumentaalfilmi tegevad inimesed. Tal ei ole võimalik. Kaljuste keskendub.

Mitte et Pariis temas erilist värinat tekitaks. Ta isegi ei mäleta, mitmes kord ta Pariisis on. Filharmonia Kammerkooriga on reisinud aastakümneid, vahel peaaegu iga nädal. Teed lennujaama teab une pealt. Ei ole maailmas olulisi saale, kus nad poleks laulnud. Lauljad on seisnud kõrvuti, vaadanud dirigenti, avanud suud ja sealt on kostnud midagi, mida on raske nimetada muuks kui väiksemat sorti imeks. Kaljuste ise nii suuri sõnu ei tee. „Kui sul on kontsert,“ ütleb ta, „siis ei murra sa mingitest barjääridest läbi, vaid sa lihtsalt laulad muusikat.“

Kui koor kõnnib pärastlõunasesse proovi, näevad nad välja nagu tavaline turistide rühm. Hommikul sõid nad viinerit ja omletti, nüüd on neil seljas lihtsad värvilised riided. Nad räägivad sellest, millest me kõik. Hiljem kuulen, et üks neist parandab meelsasti vanu autosid ja teine käib sageli oma kahe koeraga jalutamas. Kui nende seas ei kõnniks meest, kelle suu sõnatult liigub ja kelle käsi vaikselt heli lainetamist järele aimab, nagu dirigeeriks ta isennast, ei reedaks miski, et tegemist on kordu-

valt maailma parimate kooride sekka valitud inimestega.

„Kõige olulisem on tahe midagi öelda, midagi väljendada,“ ütleb Kaljuste. Sul kas on tahe või mitte. Aga muidugi loevad ka muud komponendid. Kaljuste räägib lauljast, kes suudab samas klaveril mängida Skrjabinit. Mitmed tema lauljad on ise ka dirigendid. Mängivad pille. Laulavad suuri rolle ooperites. Teevad noodigraafikaid. „Ma olen tahtnud teha koori, kus iga laulja suudaks olla ka solist,“ ütleb Kaljuste. Kõlada ansamblina koos – aga samas on ka igaüks eraldi kunstnik.

See annab mõne teose tõlgendamiseks kordumatu vabaduse. Heliloojal on kirjutatud koorilaul ühtmoodi, aga Kaljuste liigendab, rõhutab üht või teist kohta. Kui kontserdi ajal noodipukid eemale tõstetakse ja kaks lauljat eeslaule laulma tulevad, koor neile taustaks voogamas, elavneb minu kõrval istuv Pariisi kriitik ja kirjutab pool kaustikut täis. Ta ei oleks sellist asja oodanud. Aga selle kooriga on säärane asi võimalik – muidugi teatud hinnaga.

Iga aasta maikuus istub Tõnu Kaljuste saalis ja kuulab, kuidas tema koori lauljad ükshaaval laulma tulevad. Kuulab nende hääle kõla, mõtleb paratamatu peale – kõik muutub, inimesed väsivad, hääle teiseb. Ja peaaegu iga kord peab paraku keegi koorist lahku-ma, et tema koha saaks võtta keegi teine. See on julm ja karm, aga vältimatu. Kaljuste on näinud piisavalt koore, kus tööleping on eluaegne ning inimesed on ammu käega lõõnud, ei viitsi areneda, ei viitsi midagi. Tema nii ei taha. Ainult üks laulja on püsinud kooris algusest peale – Aarne Talvik. Mõned on laulnud paarküm-mend aastat. Aga mõned liitusid kooriga alles

TEKST

Eero Epner

lp@epl.ee

FOTOD

Anneli Ivaste

lp@epl.ee

PARIIS

eelmisel sügisel. Kaljuste raputab pead. Tal on hea meel, et enam ei pea tema inimestele üt- lema, kes jätkab ja kes ei jätka – seda teevad nüüd teised inimesed. Kuid mis teha. Kui sa tahad, et paus nootide vahel ei oleks lihtsalt paus nootide vahel, siis tuleb teha valikuid.

Kogu see rahvusvaheline melu näib Kaljustet üpris ükskõikseks jätvat. Ta ei viitsi isegi eriti palju rääkida, mida Pariisi, Berliini või Londoni suured saalid tema jaoks tähendavad. Need on ruumid, kus tuleb laulda – ei enam, ja eriti hea, kui nad poleks varustatud moodsa tehnikaga, mis kipub surisema ning rikub kogu pausi kätkevad ilu ja pürgimuse. „Pärdi muusika jaoks sobib iga saal,“ ütleb Kaljuste. „Peaasi, et seal on vaikne.“

Nüüd otsustab nende asjade üle juba tema üksinda. Arvo Pärt enam kaasa ei reisi. See on olnud unikaalne kogemus – aastakümneid juhataada palu, mille autor istub siinsamas saalis. Pärt ei ole kunagi olnud ka kõige diskreetsem helilooja. Ta teab, mida tema muusika igatseb, ja ütleb alati seda ka dirigendile. Siit võib-olla niimoodi, aga siit jällegi...

Dirigendile ei ole selline olukord just kõige lihtsam. On vaieldud, rohkem ja vähem tuliselt, aga Kaljuste ütleb, et on säärane kogemuse eest ääretult tänulik. Mitte ainult seetõttu, et on õpetanud enesevalitsemise rasket kunsti (Kaljuste muigab soojalt), vaid Pärdi-ga koostöö on viinud teda kohtadesse, kuhu ta üksinda ei oleks jõudnud. Minna nüüd tur- neele ilma temata – Kaljuste tunnistab, et vei-di on see tunne säärane, nagu oleks kaotanud isa. Siis vaatab ta kella, räägib veel kirglikult oma plaanidest Naissaarel ja sõidab liftiga üles tuppa.

Saali mahub korraga mitu tuhat inimest ning räägitakse, et saalis on üks maailma kõige paremaid akustikaid.

► Mõned tunnid hiljem jalutan sooja õõpimeduses Pariisi Filharmoonia juurde. Hoonest on võimatu mööda jalutada. Hiiglasliku kruisilaeva suurune hõbedane maja paiskab kaugele üle puulavade. Siia mahub korraga mitu tuhat inimest ning räägitakse, et saalis on üks maailma kõige paremaid akustikaid. „Sa kuuled üldkõla,“ ütleb järgmisel õhtul Toomas Siitan. „Aga sa kuuled ka iga väikest detaili.“ Istud tagumises reas ja kuuled, kuidas laulja hingab. Kas aldid ja bassid toetavad teineteist. Mis eelneb ja järgneb vakatusele, ning mis peamine: mis juhtub vakatuse ajal. Kas see on täis spirituaalsust – või ei ole.

...

„Me tahaks, et lugeja saaks aru, kui suur asi see on,“ ütleb Pariisi lennujaamas Filharmoonia Kammerkoori pressiesindaja Anneli Ivaste. Jah, ma saan aru. Aga seda on võimatu edasi anda. Kui sa ei seisa ise soojal kevadõhtul filharmoonia rõdul nagu vaala seljal ega näe mööda bulvareid ja pargiteid saali poole tõttavaid inimesi, jääb see kogemus alati kaugeks. Kui sa ei istu suurimas saalis, kus sa kunagi oled olnud, ega vaata neid sadu ja sadu pariislasi, kes on näinud viimase poole sajandi maailma kultuuri eredamaid õisi, ei kuula nende vaikimist ja marulist aplausi lõpus; kui sa ei istu niheleva mehe kõrval, kellele ei anna miski terve kontserdi ajal rahu, samas kui teisel pool joonistab kriitik oma kaustikus nime „Arvo Pärt“ alla kena lainelise joone nagu tüüne merelaine; kui sa ei jaluta jalutusruumis inimeste vahel, kes ostsid piletid juba mitu kuud tagasi, sest hiljem poleks enam saanud, ja kes on tulnud ilmselt üle kogu Prantsusmaa ja kaugemaltki, siis jääb see kontsert lihtsalt üheks järjekordseks vilksatuseks sinu ekraanil.

Ja kuidas üldse hinnata millegi „suurust“? Kas pole oht libiseda taas Eesti kultuuri

„Paus nootide vahel võib olla pikk ja veniv,“ ütleb Tõnu Kaljuste. „Aga see võib olla ka täidetud spirituaalsusega.“

janedaturism.ee

Jäned

AIA- JA LILLEPÄEVAD

24-25.mai 2025

ANDRUS
KURVITS
Välilaval

MEIE MEES
MUSTA TÄKU TALLIS

alaväärsuskompleksi, kus kõik „välismaal“ toimuv puhutakse enneolematult suureks (olen seda isegi teinud)? Mis teeb Pariisi Filharmoonia kontserdist „suure“? Saali mõtted? Saali tähendus – siin esinevad ainult need, keda defineeritakse tänases maailmas kõige olulisemate sekka? Või linna suurus, kus võid näha kõike?

Sa jalutad siia Notre Dame'i juurest umbes tunni, aga ikkagi võib seda nimetada kesklinnaks. Näed oma teel meest, kes toidab õlal istuvat tuvi, ja teist meest, kellel on jalas dresid ja lakk-kingad ning kes kükitab võõra koe-ru juurde ja hakkab teda nunnutama. Pargis on keegi katnud ennast üleni jõuluehetega ning

„Pärti vaadatakse tihti analüütiliselt. Aga kui sa dirigeerid tema muusikat ilma suhteta, siis nootide vahel olevad vaikused tööle ei hakka, vaid lisavad pelgalt igavusele pikkust,“ ütleb Kaljuste.

lühikesel tänavalõigul, kus on jaapani, vietnami, liibanoni, itaalia, kreeka, türgi ja teiste rahvaste restoranid, tervitab sind jopedest ehitatud troonilt suure habemega kerjus: *bonjour, monsieur!* Ühes poes magab poeriiulis kass, selle ees hüüab läkiläkis mees *salut!*, pimeduses purskab nelja astmega purskkaev, sinakasroheline vesi kerkib kõrgele-kõrgele – ja laskub siis tagasi maa peale.

Tõnu Kaljuste näitab mulle telefonist üht videot. Arvo Pärt seisab oma keskuse ees ning metsateel laulavad talle mõned inimesed üht tema viisistatud palvet. Pärt seisab vaikides, silmad suured, käsi õrnalt läbi õhu liikudes. Kui palve lõpeb, laskub Pärt põlvile ja tänab kõiki. Mõtlen selle Laulasmaa mändide all okkapuruse tee peal põlvitava mehe peale, kui Pariisis jääb tähtsa kontserdi alguseni vaid mõni minut ja mitu tuhat prantslast erutatult sumiseb.

Suurus on kahtlemata olemas – aga ühes teises kohas.

...

Panen silmad kinni ja proovin kuulata nii tähelepanelikult, kui vähegi oskan. Ma tahan aru saada, aga ma ei ole kindel, et saan, sest ma ei tea muusikast mitte midagi. Kutsuda kontserdireportaaži tegema mees, kes arvab, et *crescendo* on miski, mis on eriti hea kahe suhkru – see on julge samm. Kui koolis tuli minulgi muusikatundides laulda, oli see kõigi jaoks nii väljakannatamatu, et õpetaja palus mul lõpuks istuda klaveri tagumise külje juurde – nii summutas klaver mu hääle ja õpetaja ei pidanud mind enam nägema. Olen väikeseid lapsi oma laulmisega nutma ajanud ja ma ei liialda – on piisanud paarist taktist, kui juba on Muti-ONU valel teel ja laste silmadesse on ilmunud pisarad. Üks surus mul kunagi suu kinni ja palus „lihtsalt vait“ olla. Mõned aastad tagasi laulsin välismaa kolleegide juuresolekul süütu laulukese. Nad on väga musikaalsed, andnud välja

isegi plaate ja laulavad nii, et istud ja midagi muud enam elult ei tahagi. Kui ma olin laulmise lõpetanud, arvasid nad algul, et ma mängisin lihtsalt lolli. Aga siis püüdsid nad ise laulda ja selgus, et korraga nad enam ei osanud – ma olin hävitanud laululinnud.

Aga ma siiski proovin ja tasapisi kerkivad silme ette pildid. Kaks neist jäävad korduma. Üks – vaikselt hoovuse käes liikuv ookean. See pole ainult kammerkoori laulu dünaamika, mis liigub üles ja alla, nagu vaheldusid tõus ja mõõn, vaid ka viis, kuidas Tõnu Kaljuste nende teed juhib. Sa kuuled, kuidas efektide ja draama asemel viiakse sind ühele teekonnale, mis esialgu tundub olevat hirmutavalt üksik. Seal ookeani rannal, seal oled sa üksinda jumal teab mille palge ees (ja kui temagi teab).

Pärdi palved ei kõla lauljate suust aga mitte itku ega süüna, vaid otsivad lohutust ja lepitust. Vaikselt, tasapisi tunned, kuidas ookeani vaikne paitus hakkab sind sinu üksinduses hoidma ja siis võtab kaasa – taas jumal teab kuhu, aga sa lähed. See ei ole võib-olla kõige efektsem kontsert, mis Pariisis on kõlanud, ja Pärdil ei olegi olnud siin lihtne. Kümme aastat tagasi ütles Figaro kriitik, et Pärdi edu on märk publiku intellektuaalsest mandumisest – siin ollakse harjunud avangardi nurkademurdumisega, uute vormidega, tundmatute maa-alade vallutamiseks, samas kui Pärt viib meid tagasi sellele päris esimesele maa-alale, mis kunagi inimesele üldse anti. Esimese kontserdiosa lõpuks seisame ühiselt suure tundmatu kõrbe ees ja ma ei tea, kuhu teine osa meid siit viib.

Aga ta viib. Muusika muutub dünaamilisemaks, solistide osad näitavad uusi suundi. On tunne, nagu maailm oleks loodud ja nüüd tuleks rakkudesse elu, hakkab liikumine. Pärt, Kaljuste ja koor on küll selles kõiges ilus, kuid nad on ka halastamatud – inimesed ei saa nende muusikas kunagi valmis, vaid sirutuvad ►

See pole ainult kammerkoori laulu dünaamika, mis liigub üles ja alla, vaid ka viis, kuidas Tõnu Kaljuste nende teed juhib.

sõrujazz.ee
#sõrujazz

Sõru Jazz 2025
12.–15. juunil

– lahe jazziatmosfäär Hiiumaal!

Piletid
Piletikeskusest

N 12.
ORJAKU

OLEG PISSARENKO JA GUIDO KANGUR
S.A.M LEMBIT SAARSALU, AIN AGAN, ANDRE MAAKER

R 13.
SÕRU

TÕNU KÕRVITS „KUU ATLAS“ JOEL REMMEL TRIO
„21. SAJANDI BLUUS“ SIIM AIMLA, MARIANNE LEIBUR
JA ESTONIAN DREAM BIG BAND
HOLGER MARJAMAA TRIO
PROJECT PENNAR
FREDI FEAT. ANETT & INGA

L 14.
SÕRU

RMK KONTSERTMATK „KORBID“
SOFIA RUBINA „I AM SOUL“
MIKK KAASIK „TAKE ONE“
PÕRGUTULE PÄRLID
SUNDJA, KASS, RANDALU, HASA
PÕHJA KONN
ANNA KANEELINA

P 15.
EMMASTE
KIRIK

„ KÕIK MUUTUB LAULUKS“
HEDVIG HANSON, TAAVO REMMEL, MAREK TALTS

Viimased hääleharjutused. Hetked enne lavale minekut

► ja sirutuvad kuhugi kõrgemale ning seda on lummas kuulata. Männiokas- tel põlvitav inimene, aga ometi igatseb taevasse.

Ma proovin meelde tuletada, mida Tõnu Kaljuste proovis ütles. Mõned märkused kirjutasin üles. Kõlapilt tuleks lüüa eredamaks. „Le“ peaks olema veidike lühem. Ärge minge pausi ajal autopilooti. Kas saalis tundus bass paras?

Ma ei oska talle vastata. Sulgen silmad ja näen teist pilti – algust ühest Mati Undi romaanist. Buss sõidab mööda pimedat maanteed. Siis ta peatub ja uksest tuleb välja lähilä- kis mees. Ta seisatab pimedas. Õues on talv. Ta paneb suitsu põlema. Kaugusest kostab huntide ulgu. Mees vaatab üles taevasse – seal siravad tähed. Nii ta seisab üksinda seal krõbekül- ma käes – ümberringi valge lumi, selja taga su- risev buss ja taevast lõputu kosmos.

Kõige viimasena lauldakse meieisapalvet. Pärast seda, kui on lauldud kaks tundi, tunnen, et olen jõudnud sinna, kuhu ehk Pärdi muu- sikaga peabki alati jõudma – täielikku vaiku-

Lisalooks harjutatud kelmikat unelaulu ei tehta. Publik aplodeerib, lauljad kummardavad, nende jaoks on see tuttav muusika.

sesse. Lisalooks harjutatud kelmikat unelaulu ei tehta. Pariisi publik aplodeerib, lauljad kum- mardavad, nende jaoks on see tuttav muusika. Siis nad lahkuvad lavalt, panevad selga kenad rõivad ja tulevad üles sumisevasse saali, kus peetakse kõnesid ja lüüakse kokku klaase. Pal- konilt avaneb vaade öisele Prantsusmaa pea- linnale. Horisondil liigub üks hiigelsuur pro- žektor ja nagu otsib midagi taevast. Otsib ja ot- sib. Otsib ja otsib.

...

Teel Prantsusmaale loen lennukis Eesti kunstnikest umbes sadakond aastat taga- si Pariisis. Autor tuletab meelde, kuidas elati sedavõrd niisketes tubades, et mõnede arva- tes oleks saanud seal isegi kala püüda. Tuglas viskas maha ajalehed, et natuke sooja saada, ja Erik Obermann viskas maha saiakontsud, sest midagi muud ta ei söönudki. Nädalate kaupa leotati vedelikus konte ja arvati, et ehk see toi- dab. Restoranides pesti nõusid, tehti transa- tööd ja jumal teab mida, et hing sees püsiks. Mõni magas pargis pingi peal, riideid käidi kui- vatamas Louvre'is sooja õhkavate restide juu- res ja üks skulptor tõmbas väga palju suit- su, sest see aitas näljatunde vastu. Ent kui üks neist kunstnikest Pariisi saabus, leidis ta teised eestlased üles selle järgi, et aknast kostis vii- limuusikat. . .

Kui kõndida argipäeva ennelõunati Toom- puiestee kandis, võib aga aknast kuulda hoo- pis koorilaulu. Seal harjutab meie kahekordne Grammy laureaat ja 16-kordne nominent järg- miseks Londoni, Hamburgi või Rooma kont- serdiks. Nende prooviruum on veidike suurem mõnest kenast elutoast. Seinad on tänaseks oma jõududega korda tehtud, üle värvitud. Lagi on madal ega meenuta mitte mingil moel neid avaraid paraadsaale, kus hiljem lauldakse. Vahel tuleb lagi veelgi lähemale, kui sealt suur- te vihmade ajal hakkab vett läbi pressima, nii et tenorid peavad ämbrid tooma ja need tilku- misele alla panema.

Laulmine on nende inimeste jaoks põhitöö. Mõni üksik on suutnud leida kõrvale väikese

tööotsa, aga üldiselt pole see võimalik. Isegi las- te kasvatamine on keeruline, sest pidevalt kut- sutakse välismaale – ja minna tuleb, sest välis- maal hinnatakse nende puhul kaht asja: nen- de kõrget kvaliteeti ja seda, et lauldakse pea- miselt Eesti muusikat. See on unikaalne. Aga et sinnani jõuda, tuleb üpris paljust loobuda. Muu hulgas rahast – Grammyde saajad ja Eesti saadikud ja kõik need muud ilusad sõnad saa- vad oma töö eest iga kuu kätte veidi üle tuhan- de euro. Tõsi, olgem täpsed: välismaal esinedes saadakse tavapärasest veidi suuremat päevara- ha, koguni 75 eurot päevas. . . Mõned ongi juba lahkunud ja läinud hoopis IT-alale.

See kõik on keeruline teema, ma (ja ka koori tegevjuht Esper Linnamägi) ei taha selle kohta liiga palju midagi ütelda, välja arvatud võib-olla üht: muster ei ole sada aastat muu- tunud. Inimene on Eestis peenraha, küll kunst- nik oma töö ära teeb, sest ta ju nii kangesti ise tahab.

Tõsi, meenub Kiiev. Läksin ühel hommikul vaatama, kuidas venelaste droonid olid maja rusuhunnikuks teinud. Hiljem kaevati sealt välja kahe noore inimese laip, naisterahval kõhus sündimata beebi. Mingeid õhutõrjerelvi ei olnud selleks ajaks ukrainlastele antud. „Me tegime suure vea, et ei hakanud 1990-ndatel ennast kultuuri kaudu maailmas tutvustama,“ ütlesid mitmed ukrainlased. Nad olid euroop- laste jaoks võõrad. Arusaamatu rahvas. Kes sel- listele ikka kalleid relvi annab.

Seisan pimeduses vaala seljas ja vaatan paari tuhandet elegantselt riides pariislast, kes kontserdilt õhe kaovad, ja meenub meie välispoliitika arengukava. Majanduskoostööst oli seal kümnekond lehekülge. Kultuurilisest koostööst üks lause: toetame, tugevdame. . .

...

Pärta vaadatakse tihti analüütiliselt,“ üt- leb Kaljuste meie vestluse alguses. „Aga kui sa dirigeerid tema muusikat ilma suhteta, siis nootide vahel olevad vaikused tööle ei hakka, vaid lisavad pelgalt igavusele pikkust.“ Muusikast räägib Kaljuste meelsasti.

Pariisi Filharmoonia saali tuled hämarduvad. Inimesed vakatavad. Tõnu Kaljuste tõstab käe...

Orelil ja klaveril soleeris Kadri Toomaja, fotol on veel Eesti Filharmoonia Kammerkoori koormeister Mai Simson.

► Sellest, kuidas vaikus on kõigi heliloojate puhul oluline, aga Pärdis erilisel. Kuidas seekord tahtsid nad esineda koos oreliga (organist Kadri Toomaja), sest see annab „avarama kõlapildi“, ja järgmisel päeval läheb Toomaja juba varahommikul orelil registreid õigeks sättima.

Kaljuste räägib oma koorist. „Ma olen praeguse koosseisuga väga rahul,“ kinnitab ta ja vaatab otse silma. Uued põlvkonnad on palju paindlikumad. Ja mitmed lauljad on tahtnud liituda välismaalt – kooris laulavad armeenlane, lätlane, lõunakorealane, valgevenelane, isegi Singapuri mees. On kuulnud sellest koorist, kohale sõitnud, ette laulnud ja Eestisse

Uhke kontsert. Erakordne akustika. Ja Pariis! Aga selle koori jaoks oli see siiski üks käänuke jõel, üks ühiselt astutud samm.

elama jäänud – ise võivad olla tähtsad dirigendid, võita konkursse, aga selles kooris soovivad olla lauljad ja teha koostööd millegi suurema nimel. Sellel eesmärgil on nad isegi eesti keele selgeks õppinud, nii et proovi teeb Kaljuste ainult emakeeles.

Kaljuste räägib muusikast veel. Sellest, kuidas dirigendi mõjuväli sõltub tema „annete buketist“ ja kui mõjusaks suudab keegi muusika enda tunnetuses mõelda. See pole mehaaniline töö, osa saad proovides ette valmistada, aga väga palju sünnib kontserdil. Pariisis istub publik isegi lauljate selja taga – aga sellega üleliia arvestada ei saa, vaid keskenduma peab ikkagi muusikale.

Muusikaakadeemias proovis ta õpetada „seisundimuusika“ dirigeerimist, juhtis tähelepanu maailmale, mis „ei allu tavaemotsioonide virvarrile“ ning kus „kõike inimlikku ei saa nii lähedale tuua“, sest Pärt „loob distantsi, mis omakorda tekitab sügavuse, mida tujudega häirida ei saa“. Pärt on küll religioosne helilooja, aga Kaljuste (kes ei ole religioosne dirigent) nimetab seda kõike hoopis „spirituaalsuseks“.

Eriti õigeusul põhineva muusika puhul on ta mitmel korral märganud, kuidas väga religioosseks minnes võib silmakirjalikuks muutuda – ja vastupidi, patukahetsuskaanoni kaudu võib keegi teine tekitada tõelise jumalateenistuse õhkkonna.

Selleks ei ole vaja teha palju, aga tuleb teha täpselt. Ükskord tuli Pärt Kaljustele külla ja too mängis vanalinna väravatornis talle klaveril ette, kuidas tema üht Pärdi teost ette kujutab. Mitte just üleliia vaheldusrikkalt, aga Pärt ütles: tee kooriga sama!

Nendevaheline dialoog on kestnud nüüdseks juba üle 30 aasta. Vahel tunneb Kaljuste hirmuga, et Pärdi muusika on nii omaseks saanud, nagu oleks hoopis tema oma. Algul see nii

ei olnud. Vahel tundis Kaljuste, et tegeleb „orkestreeritud katastroofiga“ – üritab ja üritab, aga nagu sein oleks ees. Aga siis korraga...

Tõsi, oma ideede eest on tulnud võidelda. Näiteks kui Kaljuste otsustas, et suured kooriosad võiks lahutada väiksemateks kammerosadeks, sest koori liikmed suudavad neid ka solistidena laulda. Pärt oli skeptiline, aga nõustus.

Kas nende kahe koostöö on loogiline või ülatav, selle peale Kaljuste ei mõtle. „Absoluutselt mitte,“ ütleb ta. Üldse ei taha ta just liiga palju mõelda väljaspool muusikat olevast fafafaast. Festivalide tähtsusest, kuulajate kuulsusest, saalide imposantsusest ei viitsi ta mitte midagi rääkida. Ainus, mis tema sõnul loeb, on ausus. „Muusikamaailmas on silmakirjalikkust niivõrd palju,“ sõnab ta.

Vahel tunnebki, et riigi arvates on nad siiski vaid punkt taidlejaid, aga sellegi üle jaurata ta ei viitsi. Tema tahab edasi liikuda. Järve kujund talle elu iseloomustamiseks ei meeldi – jõgi on palju täpsem, sest siin kõik liigub, voolab. „Mis inimese elu kõige rohkem juhatab?“ küsib ta, ja vastab siis ise: „Vabadus.“ See on tema jaoks kõige olulisem.

Oma koori pressitöötajatel on Tõnu Kaljuste keelanud iseend kiita. Kui saadan talle päev pärast kontserti sõnumi küsimusega, kas ta ise jäi rahule kahtunnise esinemisega ühes maailma olulisemas kontserdisaalis, vastab ta vaid kahe tähga: „Ja.“

Muidugi, uhke kontsert. Erakordne akustika. Ja Pariis! Aga selle koori jaoks oli see siiski üks käänuke jõel, üks ühiselt astutud samm üle 40 aasta kestnud teekonnal.

Tuled hämarduvad. Inimesed vakatavad. Tõnu Kaljuste tõstab parema käe. Vaikselt, õrnalt võetakse esimene noot oma peopesadesse ja ulatatakse see publikule. ●